

BADANIA MODELOWE JAKO METODA WYMIAROWANIA BUDOWLI WODNYCH

Badania modelowe w zastosowaniu do wymiarowania budowli wodnych przeprowadza się w następujących przypadkach:

- gdy zachodzi konieczność weryfikacji obliczeń w całości lub ich bardziej dyskusyjnych części oraz doświadczalnego sprawdzenia założeń.
- następuje konieczność uzupełnienia przybliżonych obliczeń przez wyznaczenie tych wielkości statycznych, które zostały w rachunku pominięte,
- brak jest dla danego zagadnienia metod obliczeniowych

Badania modelowe mogą dostarczyć wyniki ilościowe i jakościowe.

Ogólne zasady modelowania

Modelowanie jest jedną z najważniejszych form poznania rzeczywistości (natury i przebiegu zjawisk) polegającą na poznawaniu praw obiektywnych poprzez badanie obiektów i zjawisk zastępujących obiekty i zjawiska rzeczywiste (oryginalne).

Jeżeli obiekt (zjawisko) rzeczywisty charakteryzuje się szeregiem wielkości $x_0 \in O$, to modelowanie polega na utworzeniu takiego obiektu (zjawiska) M zwanego modelem, którego cechy $x_M \in M$ znajdują się w określonym związku z wielkościami rzeczywistymi:

$$x_M \rightarrow x_0$$

Pojęcie modelu w teorii poznania jest bardzo wieloznaczne, w związku z tym stosuje się odpowiednią klasyfikację modeli i modelowania.

Generalnie wyróżnia się dwie grupy modeli: abstrakcyjne i materialne. Modele abstrakcyjne są to systemy symbolowe, złożone ze schematów, wykresów, słów i symboli matematycznych, natomiast modele materialne to odpowiednie ukształtowane obiekty fizyczne.

Z technicznego punktu widzenia najistotniejsze są:

- a) modele matematyczne będące modelami abstrakcyjnymi, tworzonymi językiem symboli i znaków matematycznych w formie systemów, wzorów i równań
- b) modele fizyczne. będące modelami materialnymi. w których natura fizyczna zjawisk rzeczywistych i modelowych jest w określonym stopniu identyczna a obiekty różnią się skalą.
- c) modele analogowe. będące takimi obiektami materialnymi, dla których model matematyczny jest identyczny z modelem matematycznym badanego obiektu rzeczywistego a natura fizyczna obu obiektów (zjawisk) nie jest zachowana.

W dobie burzliwego rozwoju komputerów i powszechnego ich stosowania, szczególnego znaczenia nabiera modelowanie matematyczne. W dalszym ciągu jednakże ogromne obszary wiedzy technicznej pozostają poza takimi możliwościami. W wielu przypadkach brak jest ciągle kompletnych systemów równań opisujących dane zjawiska w naturze. Często również modelowanie matematyczne danego zjawiska wymaga operowania bardzo rozbudowanymi zestawami parametrów opisujących obiekt modelowany, czego unika się przy budowie modelu fizycznego.

Wyróżnia się kilka stopni podobieństwa:

- **podobieństwo absolutne** – jest to najwyższy stopień podobieństwa będący pojęciem raczej abstrakcyjnym. Oznacza ono pełną odpowiedniość wymiarów geometrycznych rozpatrywanych systemów oraz wszystkich wielkości zmieniających się w czasie i przestrzeni,
- **podobieństwo pełne** polega na podobieństwie ruchu materii w podstawowych formach jej istnienia tj. w czasie i przestrzeni. Pełne podobieństwo przewłduje odpowiedniość modelu i obiektu we wszystkich cechujących ich procesach oraz we wszystkich określających ich czynnikach i parametrach w przestrzeni i czasie. Model i obiekt różnią się między sobą tylko skalą,
- **podobieństwo niepełne** - występuje tu proporcjonalna odpowiedzialność modelu i obiektu tylko pod względem rozmieszczenia punktów w przestrzeni tj. współrzędnych lub tylko pod względem

czasu. Oznacza to, modelowanie podstawowych procesów charakteryzujących badane zjawisko realizuje się tylko fragmentarycznie. Przy modelowaniu z niepełnym podobieństwem dopuszczalne jest skażenie niepodobnych elementów zjawiska, jednakże pod warunkiem, że skażenia te nie wpłyną znacząco na badane elementy zjawiska,

- **podobieństwo przybliżone** - związane jest z pewnymi uproszczeniami, świadomie wprowadzonymi, które zostały już wcześniej ocenione drogą eksperymentu lub obliczeń analitycznych. Zachowuje się proporcjonalną odpowiedniość modelu i obiektu w czasie w odniesieniu do głównych procesów oraz podstawowych czynników i parametrów. Niektóre czynniki o znanym lecz nieistotnym wpływie na badany proces, modeluje się w sposób przybliżony lub całkowicie pomija. Wywołuje to określone błędy, których wielkość może być jednak oceniona.

Ponieważ model ma zastępować rzeczywistość w sposób pozwalający na wiarygodne wnioskowanie o naturze obiektywnej zjawisk muszą być zachowane odpowiednie warunki określające podobieństwo modelu i obiektu rzeczywistego tj. oryginału. **Warunki podobieństwa mogą być określane kilkoma metodami:**

- wykorzystując analizę równań opisujących zjawisko zgodnie z matematyczną teorią podobieństwa i jednoznaczności,
- wykorzystując analizy wymiarowe, wielkości charakteryzujących zjawisko
- metodę trzecią odnoszącą się do warunków podobieństwa systemów mechanicznych, wykorzystującą twierdzenie, że podobieństwo dwóch systemów mechanicznych jest osiągnięte przy zachowaniu warunków podobieństwa geometrycznego, kinematycznego oraz dynamicznego.

Hydrauliczne badania modelowe

Modelowanie hydrauliczne realizowane jest za pomocą modeli fizycznych a związki pomiędzy modelem i badanym zjawiskiem (oryginałem) określają warunki podobieństwa mechanicznego –wyrażone współczynnikami skali podobieństwa (ξ), tj.

-podobieństwo geometryczne

$$\xi_l = \frac{l_0}{l_M} = \text{const.} \quad \text{-współczynnik podobieństwa liniowego (skali długości),}$$

-podobieństwo kinematyczne

$$\xi_t = \frac{t_0}{t_M} = \text{const.} \quad \text{współczynnik podobieństwa czasowego,}$$

-podobieństwo dynamiczne

$$\xi_F = \frac{F_0}{F_M} = \frac{a_0 \cdot \rho_0 \cdot V_0}{a_M \cdot \rho_M \cdot V_M} = \xi_a \cdot \xi_\rho \cdot \xi_l^3 = \frac{\xi_l}{\xi_t^2} \cdot \xi_\rho \cdot \xi_l^3 = \text{const.}$$

ξ_ρ –współczynnik podobieństwa gęstości

Podobnie określa się również podobieństwo innych własności fizycznych np. lepkości dynamicznej, sprężystości, napięcia powierzchniowego...

Z powyższych związków wynika również:

$$\frac{F_0}{\rho_0 \cdot l_0^2 \cdot v_0^2} = \frac{F_M}{\rho_M \cdot l_M^2 \cdot v_M^2} = \text{const.} = Ne$$

Bezwymiarowa liczba Newtona (Ne) stanowi wyróżnik podobieństwa dynamicznego i w dwu podobnych zjawiskach ruchu cieczy rzeczywistych jest stała.

W modelowaniu hydraulicznym siły wypadkowe wynikają głównie z oddziaływania na siebie sił: ciężkości, sprężystości, napięć powierzchniowych, parć oraz tarcia wewnętrznego.

Zachowanie pełnego i jednoczesnego podobieństwa zjawisk na modelu praktycznie nie jest możliwe do uzyskania. Z tego powodu dany obiekt czy zjawisko modelujemy na wybrane siły takie, które w danym zjawisku mają decydujący wpływ. Oznacza to, że spełniamy warunki podobieństwa określone dla sił dominujących dla danego zjawiska.

ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ŚRODOWISKA z dnia 20 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budowle hydrotechniczne i ich usytuowanie:

§ 78

1. Usytuowanie, kształty i wymiary wlotów do urządzeń upustowych budowli hydrotechnicznej powinny umożliwiać łagodne wprowadzenie do nich wody i ograniczyć zawirowania przepływu wody, w celu uniknięcia zagrożenia podmyciem tych budowli, budowli sąsiednich i brzegów lub uniknięcia utrudnienia w ruchu statków oraz w doprowadzaniu wody do położonych w pobliżu ujęć.

2. Dla budowli hydrotechnicznych klasy I i II zdolność przepustową i kształty budowli hydrotechnicznych upustowych oraz urządzeń do rozpraszania energii wodnej sprawdza się badaniami modelowymi; nie dotyczy to przepustów wałowych.